

Дорогі восьмикласники та восьмикласниці!

Запрошую вас у незвичайну подорож в чарівний світ мистецтва різних епох, під час якої ви ознайомитесь із творчістю видатних художників, архітекторів, музикантів, літераторів минулих століть.

Мистецькі твори, втілені у словах, звуках, фарбах, мармурі й граніті, є своєрідним літописом розвитку людства. Аби краще читати цей літопис, потрібно хоча б у загальних рисах знати історію художньої культури, розбиратися в особливостях кожного виду мистецтва, у його художній мові, засобах виразності.

На сторінках цього підручника ви знайдете відомості про художні стилі та напрями, навчитеся сприймати, порівнювати й інтерпретувати твори різних видів мистецтва певного стилю чи напрямку, використовувати спеціальну термінологію в процесі колективних обговорень мистецьких явищ або для висловлення особистісно-ціннісного ставлення до них.

Здобуті знання та вміння ви будете з успіхом застосовувати як в індивідуальній художньо-творчій діяльності, так і під час роботи над груповими й колективними мистецькими проєктами. Цього навчального року ви працюватимете над створенням ескізів архітектурних споруд, виконуватимете живописні та графічні композиції в різних художніх стилях, спробуєте свої сили в театралізаціях, навчитеся самостійно знаходити і використовувати енциклопедичні, мистецтвознавчі та музейні матеріали. А ще у вас є унікальна можливість дізнатися більше про ті чи інші шедеври мистецтва, отримавши доступ за QR-кодом до відповідної інформації, що міститься в електронному додатку.

Бажаю вам приємних зустрічей із прекрасним!

Авторка

Умовні позначення

Поміркуйте

Послухайте, перегляньте відео

Творче завдання

Заспівайте

Запам'ятайте

Сходинки пізнання

Теорія мистецтва

Підсумовуємо вивчене

Доступ за QR-кодом до матеріалів у електронному додатку

МИСТЕЦТВО РІЗНИХ ЕПОХ

ТЕМА 1. ПОДОРОЖ МИСТЕЦТВОМ МИНУЛИХ ЕПОХ

§ 1. СТИЛЬ У МИСТЕЦТВІ

Мистецтво як особливий вид людської діяльності зародилося ще в добу палеоліту. Минали тисячоліття. Виникали та йшли в небуття цивілізації, і мистецтво переживало періоди розквіту й занепаду.

Мистецтво — це естетичне пізнання світу в процесі художньої творчості як особливого виду людської діяльності, що відображує дійсність у конкретно-чуттєвих образах відповідно до певних ідеалів прекрасного.

Пригадайте, що вам відомо про мистецькі стилі та напрями з уроків музичного й образотворчого мистецтва.

Усю історію мистецтва розподіляють на великі часові періоди — епохи, у кожній з яких склався певний мистецький стиль чи напрям.

МИСТЕЦТВО ПЕРВІСНОЇ ДОБИ	Первісне мистецтво	
МИСТЕЦТВО СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ	Мистецтво Стародавнього Єгипту	
	Мистецтво Передньої Азії	
	Мистецтво Стародавньої Греції та Стародавнього Риму	Античний стиль
МИСТЕЦТВО ДОБИ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ	Мистецтво Візантії	Візантійський стиль
	Романське мистецтво	Романський стиль
	Готичне мистецтво	Готичний стиль
МИСТЕЦТВО РЕНЕСАНСУ	Мистецтво доби Відродження в Італії, Північне Відродження	Стиль ренесанс
МИСТЕЦТВО ДОБИ ПРОСВІТНИЦТВА	Мистецтво XVII–XVIII ст.	Стиль бароко
		Стиль рококо
		Стиль класицизм
МИСТЕЦТВО XIX СТОЛІТТЯ	Мистецтво першої половини XIX ст.	Стиль романтизм
	Мистецтво другої половини XIX ст.	Стиль реалізм
МИСТЕЦТВО XX СТОЛІТТЯ		

Термін «стиль» належить до найбільш дискусійних питань у мистецтвознавстві. Це поняття є центральним в історії мистецтва і поширюється на інші види людської діяльності, перетворюючись в одну з найважливіших категорій культури загалом. У наш час стилем називають також спосіб життя, манеру поводитися, одягатися, методи і прийоми роботи, наприклад: стиль спілкування, стиль одягу, стиль керівництва тощо. Поняття «художній стиль» розглядають у комплексі з поняттями «художня епоха», «художній напрям» та ін.

Художню епоху визначають як конкретно-історичний етап розвитку мистецтва, сформований у певну суспільно-історичну добу. Художня епоха включає **художні напрями**, кожен з яких охоплює єдність світогляду, естетичних поглядів, шляхів відображення життя і пов'язаний з тим чи іншим творчим методом та художнім стилем. Напряму у мистецтві не виключає глибокої відмінності творчих індивідуальностей.

Стиль у мистецтві — це мова мистецтва: сукупність художніх принципів, прийомів і засобів, характерних для мистецтва певних країн певного історичного періоду, напряму або індивідуальної манери художника.

В основі будь-якого стилю лежить історично й соціально зумовлена спільність ідейно-художніх принципів, що об'єднує твори майстрів, які працювали в різних видах та жанрах мистецтва. Тому наше знайомство з мистецькими стилями відбуватиметься через вивчення особливостей основних видів мистецтва, твори яких становлять світову культурну спадщину.

За способом утілення художнього образу розрізняють **просторові мистецтва** (архітектура, скульптура, живопис, графіка, фотомистецтво, декоративно-ужиткове мистецтво, дизайн); **часові мистецтва** (музика, література); **просторово-часові**, або **синтетичні** (кіномистецтво, театральне мистецтво, хореографія, циркове мистецтво тощо).

Види мистецтва — це форми творчої діяльності, що склалися історично як відображення багатогранності реального світу і проявляються в різноманітності способів та засобів художньо-образного відтворення й естетичного сприйняття.

Розгляньте ілюстрації. Які види мистецтва на них зображено? Обґрунтуйте свою думку.

В. Юдін. Будівля Київського академічного театру ляльок. 2005 р.

Бюст римського імператора Антоніна Пія. Бл. 140 р. Мармур

М. Пимоненко. «Вечоріє». 1900 р.

Муниципальний Галицький камерний оркестр. 1991 р.

Національний дендрологічний парк «Софіївка». 1796–1802 рр. Умань

Предметами зображення в мистецтві є природні об'єкти, внутрішній світ людини, її почуття, важливі для неї події особистого чи суспільного життя, побут, традиції тощо, а специфічною формою відображення дійсності — **художній образ**, який виявляє загальне через конкретне, індивідуальне. Тобто митець/мисткиня творчо переосмислює дійсність і, використовуючи художню мову, способи зображення та засоби виразності того чи іншого виду мистецтва, передає свої думки, враження й переживання в художньому творі.

Художній образ — це властива мистецтву форма відображення реальності крізь призму світосприйняття митця/мисткині, його/її естетичних поглядів і ставлення до життя. Саме тому художній образ завжди конкретний, суб'єктивний, унікальний та емоційний.

У кожному виді мистецтва є справжні майстри/майстрині, творчість яких вирізняється яскравими, самобутніми рисами. У такому разі кажуть про індивідуальний стиль митця/мисткині.

Індивідуальний стиль митця/мисткині віддзеркалює його/її характерну авторську манеру, в основі якої — особливості сприймання навколишнього світу, творча фантазія, талант і майстерність.

В історії мистецтва є безліч прикладів індивідуальних авторських стилів. За кількома мотивами ми розпізнаємо музику В. А. Моцарта або М. Скорика; достатньо невеликих фрагментів живописних творів, аби визначити стиль Р. Рембрандта, Л. да Вінчі, І. Марчука та ін.

Послухайте твір М. Скорика «Мелодія». Як у музиці виражається індивідуальний стиль митця?

Роздивіться репродукцію картини та дізнайтеся більше про неї, переглянувши відео. Охарактеризуйте індивідуальний стиль митця, даючи відповіді на запитання.

1. Опишіть колірну гаму картини. Які кольори переважають: теплі чи холодні? споріднені чи контрастні?
2. Чи передав художник характер і настрої своєї моделі?
3. Якими засобами він зміг досягти цього?
4. Які особливості індивідуального стилю митця відчуються в портреті?

Леонардо да Вінчі. «Пані з горностаєм». XV ст.

Розучіть подану в електронному додатку пісню «Непереможна Україна» (музика та аранжування В. Будейчука, слова І. Зінковської). В цій пісні яскраво виражено індивідуальний стиль композитора та поетеси, які створили яскравий образ непереможної країни. Заспівайте пісню під фонограму.

- Поясніть, як ви розумієте поняття «стиль у мистецтві». Наведіть приклади стилів різних історичних епох.
- Що означають поняття «художня епоха», «художній напрям»?
- Які види мистецтва вам відомі? Розкажіть, яким із них ви захоплюєтесь найбільше та в якому маєте власні здобутки.
- Дайте визначення поняттю «художній образ».
- Що таке індивідуальний стиль митця/мисткині?

Перегляньте зображення світових шедеврів, створених у різні історичні епохи. Складіть схему «Стили в мистецтві» та доповніть її назвами найвідоміших мистецьких творів, вказавши прізвища авторів.

§ 2. АНТИЧНИЙ СТИЛЬ

В історії світового мистецтва антична культура посідає особливе місце. Архітектура, скульптура, живопис, література, драматургія, філософія Стародавньої Греції та Стародавнього Риму стали першоджерелом і поштовхом до розвитку багатьох мистецьких процесів в історії людства. Античне мистецтво, що вперше по-справжньому відкрило й оспівало людину як прекрасне й досконале творіння природи, надовго зберегло значення взірця і багато в чому залишилося неперевершеним і недосяжним.

Дослідіть, коли і де з'явився термін «античність». Що він означає?

Дізнайтеся, які цивілізації передували культурі античності, прочитавши матеріал в електронному додатку.

АНТИЧНА КУЛЬТУРА

Фундаторами античної культури були стародавні греки, які називали себе **еллінами**, а свою країну — **Елладою**. Спочатку ця назва стосувалася лише материкової Греції, та згодом вона поширилася і на прилеглі архіпелаги й окремі області Малої Азії.

У II ст. до н. е. територія Греції увійшла до складу Римської імперії, і в античній культурі почалася нова епоха.

ПЕРІОДИ РОЗВИТКУ АНТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Гомерівська епоха	XI–VIII ст. до н. е.
Архаїчна епоха	VII–VI ст. до н. е.
Епоха класики	V–IV ст. до н. е.
Епоха еллінізму	III–I ст. до н. е.
Епоха Римської імперії	I — серед. V ст.

Гомерівська епоха отримала таку назву тому, що літературним джерелом для її вивчення є поеми «Іліада» та «Одіссея», авторство яких приписують **Гомеру** (VIII ст. до н. е.). Цей період характеризується загальним занепадом культури, втратою писемності та деяких ремесел. Матеріальні цінності майже не збереглися через руйнацію і загибель багатьох міст унаслідок воєн.

Період архаїки відзначається розвитком полісного устрою і колонізацією Середземномор'я та Причорномор'я. Саме в цю добу формуються основи давньогрецької міфології та епосу, зароджується наука й філософія, театр і драматургія, відроджується писемність, з'являється музичний запис та лірична поезія, представлена творчістю **Гесіода** і **Сафо**, складаються сприятливі передумови для блискучого розквіту архітектури й образотворчого мистецтва.

Епоха класики — час високого злету культури, вагомих досягнень у науці, літературі, філософії, мистецтві. У цей період жили й творили видатні філософи **Сократ**, **Платон** та **Арістотель**, «батько історії» **Геродот**, засновник європейської медицини **Гіппократ**, талановиті скульптори **Фідій**, **Мирон**, **Поліклет**. Театральне мистецтво було представлене блискучим комедіографом **Арістофаном** та «безсмертною тріадою» трагіків — **Есхілом**, **Софоклом**, **Евріпідом**.

*Афінський Акрополь.
V ст. до н. е. Греція*

Епоха еллінізму починається з підкорення грецьких полісів Македонським царством і з великого Східного походу Олександра Македонського. Для цього періоду характерний синтез еллінської та східної культур, накопичення знань у різних галузях науки. Головними культурними центрами стають Александрія Єгипетська, Пергам та острів Родос. Видатними скульпторами доби еллінізму були **Пракситель**, **Скопас** та **Лісіпп**, а найвизначнішим письменником — **Менандр**.

Завершальним періодом античності є **епоха панування Риму** — величезної імперії, до складу якої входили завойовані римлянами території від Єгипту до Британських островів. Римська культура розвивала, поглиблювала досягнення давньогрецької культури і привносила свої національні риси: практицизм, дисциплінованість, динамізм, традиціоналізм. Справжньою технічною революцією в будівництві стало застосування бетону, що зумовило розквіт архітектури та появу добре розпланованих, зручних для життя міст із брукованими вулицями й чудовими мостами. Завдяки творчості

славетних майстрів поезії **Овідія**, **Горація** та **Вергілія**, який подарував світові «Енеїду», цю добу називають «золотим віком» римської літератури. Великої популярності набули твори істориків **Лівія** і **Тацита**. Важливу роль у тогочасній культурі відіграла нова релігія — християнство.

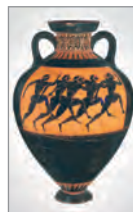
У 476 р. Рим захопили племена варварів. Могутня держава відійшла в історію, а її культура повільно трансформувалася в середньовічну.

Розгляньте ілюстрації. До яких видів мистецтва належать зображені шедеври античності? Порівняйте ці твори з матеріальними цінностями сучасної культури.

*Одеон Ірода Аттичного.
II ст. Афіни*

*Давньогрецька
амфора.
VI ст. до н. е.*

*Венера Мілоська.
II ст. до н. е.*

Колізей. I ст. Рим

*Золоті сережки.
VI ст. до н. е.*

СТИЛЬ АНТИЧНОЇ АРХІТЕКТУРИ

Яке мистецтво називають архітектурою і на які види його поділяють? Пригадати це допоможе електронний додаток.

Про мистецтво античних зодчих можна судити зі збережених до наших днів руїн величних храмів, театрів та інших громадських будівель.

Перегляньте відео та ознайомтеся з особливостями античної архітектури.

В епоху архаїки давньогрецькі майстри розробили продуману й логічно обґрунтовану систему співвідношень між частинами

споруди, встановили правила художнього оздоблення зовнішньої форми конструкцій, визначили порядок розміщення деталей та їхні розміри. Ця система отримала назву **архітектурний ордер** (від лат. *ordo* — *лад, порядок*).

Майстри Стародавньої Греції використовували три ордери — **доричний, іонічний і коринфський**. Перший з них вирізнявся простими і строгими формами, масивністю та приземкуватістю; для двох інших характерними були стрункість пропорцій і підвищена декоративність.

Усі три ордери, хоча й були створені в різний час і в різних місцях, мають однакові основні елементи: вертикальні колони, увінчані скульптурними прикрасами — **капітелями**, на які спирається горизонтальний пояс — **антаблемент**. Антаблемент розділений на різні за шириною смуги: **архітрав**, прикрашений барельєфами **фриз** та **карниз**. Із торця споруди дах закриває трикутна площа — **фронтон**.

Належність будівлі до того чи іншого архітектурного ордера визначають за капітелями. У добу античності лаконічний, монументальний доричний ордер асоціювали з мужністю і вважали його «чоловічим», а витончений, вишукано оздоблений іонічний — «жіночим». Коринфський ордер, що був пізнішою модифікацією іонічного та відрізнявся від нього лише розкішним декором верхньої частини колони, називали «дівочим».

Розгляньте ілюстрації. Опишіть характерні особливості зображених капітелей колон. Створіть олівцем ескіз за вибором: а) капітель доричного ордера; б) капітель іонічного ордера; в) капітель коринфського ордера.

Доричний ордер

Іонічний ордер

Коринфський ордер

Шедеври давньогрецької архітектури

Найважливішою громадською спорудою в Стародавній Греції був храм, присвячений одному з богів Олімпу. Побудований у центрі акрополя чи міської площі, храм був не лише культурною спорудою, а й осередком найважливіших подій суспільного життя, сховищем скарбниці поліса, його головною державною святиною. Класичний храм найчастіше мав вигляд прямокутника, оточеного з усіх боків колонадою.

Архітектура ранніх грецьких храмів, до яких належать два **храми богині Гери** (серед. VI ст. до н. е. і серед. V ст. до н. е.) в Пестумі, вирізнялася масивністю, величною суворістю. Таке враження створювалось завдяки приземистим доричним колонам, розміщеним доволі близько одна від одної. Загальний вигляд цих монументальних споруд, строгі пропорції та чіткий ритм колонади підкреслювали велич міста-держави, непорушність суспільного порядку.

*Парфенон — храм Афіни Парфенос.
V ст. до н. е.*

*Храм богині Гери в Пестумі.
V ст. до н. е.*

Із плином часу пропорції змінюються: колони стають стрункішими, відстані між ними збільшуються, а капітелі зменшуються. Завдяки цьому споруди здаються легшими, ніби наповненими світлом і повітрям. Саме такі враження викликає головний храм афінського Акрополя — біломармуровий **Парфенон** — храм Афіни Парфенос (Діви). Секрет цієї будівлі, у якій вдало поєднані доричний та іонічний ордери, криється у винятковій ритмічності та пропорційності частин. Храм, споруджений давньогрецькими зодчими **Іктином** і **Каллікратом** у V ст. до н. е., вражає донині. Цікаво, що мрамур, з якого побудовано Парфенон, може змінювати свій колір від сніжно-білого до насичено бежевого — залежно від погоди, пори року й навіть частини доби.

Храм Ерехтейон (кін. V ст. до н. е.) — унікальна пам'ятка античної архітектури завдяки асиметричності планування та знаменитим *каріатидам* — мармуровим статуям дівчат, що виконують роль колон. Східна частина цієї будівлі, спорудженої в іонічному стилі, була присвячена богині Афіні, а західна — Посейдону й афінському царю Ерехтею, на честь якого храм і отримав свою назву.

Храм Ніки Аптерос (Безкрилої), збудований зодчим Каллікратом наприкінці V ст. до н. е., належить до іонічного ордера. Це найменша за розмірами споруда афінського Акрополя. Витонченість ліній, легкість і пропорційність форм створюють відчуття

§ 2. Античний стиль

польоту. Храм дуже постраждав від воєнних дій у різні епохи. Лише в 2000 р., використовуючи всі знайдені фрагменти, його вдалося ретельно відреставрувати.

Храм Ерехтейон. V ст. до н. е.

Храм Ніки Аптерос. V ст. до н. е.

Дізнайтеся про особливості містобудування у Стародавній Греції, зазирнувши в електронний додаток.

Архітектура Стародавнього Риму

Стародавній Рим в епоху своєї найвищої могутності — величезна імперія, що підкорила чимало країн і народів. Архітектура цього періоду вражає грандіозністю і майстерністю стародавніх інженерів. На відміну від греків, римляни зводили споруди головним чином з бетону: кам'яну або цегляну оболонку заливали сумішшю вапна і щебеню. Ця маса тверднула й перетворювала будівлю на суцільний моноліт. Бетон мав суттєві переваги над природним каменем, тому обсяги будівництва в Римській імперії значно зросли. У містах масово споруджували три- та п'ятиповерхові житлові будинки — **інсули**, що часто були згруповані довкола одного двору і займали цілий квартал.

Найвизначнішою пам'яткою давньоримської архітектури, що збереглася до наших днів, є **Колізей**, або **амфітеатр Флавіїв** (I ст. н. е.).

*Колізей. I ст.
Рим*

*Колона Траяна.
II ст. Рим*

*Тріумфальна арка Тита.
I ст. Рим*

ЗМІСТ

Вступне слово.....	3
МИСТЕЦТВО РІЗНИХ ЕПОХ	
ТЕМА 1. Подорож мистецтвом минулих епох.....	4
§ 1. Стиль у мистецтві	4
§ 2. Античний стиль.....	8
§ 3. У світі античності.....	17
§ 4. Вітчизняні пам'ятки античної культури	27
§ 5. Візантійський стиль	29
§ 6. Мистецтво Візантійської імперії.....	34
§ 7. Романський стиль	40
§ 8. Романське мистецтво.....	45
§ 9. Готичний стиль	50
§ 10. Готичне мистецтво.....	54
§ 11. Вітчизняні пам'ятки мистецтва Середньовіччя	60
§ 12. Епоха Ренесансу	65
§ 13. Живопис Ренесансу	70
§ 14. Музичне, театральне та декоративно-ужиткове мистецтво епохи Ренесансу	73
§ 15. Вітчизняні архітектурні пам'ятки епохи Ренесансу	78
§ 16. Мистецтво в культурі минулого	81
ТЕМА 2. У світі мистецтва минулих епох	83
§ 17. Стиль бароко	83
§ 18. Мистецтво бароко	87
§ 19. Музичне і театральне мистецтво бароко.....	91
§ 20. Стиль рококо	95
§ 21. Живописне, музичне і театральне мистецтво рококо.....	101
§ 22. Бароко і рококо в українському мистецтві	105
§ 23. Стиль класицизм.....	110
§ 24. Живопис і мода класицизму	116
§ 25. Музика і театр епохи класицизму.....	120
§ 26. Українські пам'ятки класицизму	127
§ 27. Стиль романтизм	131
§ 28. Стиль романтизм у живописі	137
§ 29. Стиль романтизм у музиці, театрі й моді	142
§ 30. Стиль реалізм	148
§ 31. Стиль реалізм у живописі, музиці й театральному мистецтві.....	152
§ 32. Романтизм і реалізм в українському мистецтві.....	158
§ 33. Романтизм та реалізм у світовій культурі	167
§ 34. Зустрілися стилі в мистецтві. Урок-подорож	170
§ 35. Віртуальна мандрівка до музеїв світу	174